CĂRŢI VIENEZE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA AFLATE ÎN MUZEUL DIN DEVA

Maria Basarab

Cărţile tipărite la Viena, în secolul al XVIII-lea, rămân sub semnul ideilor „Luminilor", care au declanşat o explozie a ştiinţelor şi artelor, revenindu-le şi complexa misiune de a mijloci valorile spirituale spre înnobilarea omului[1]. Secolul al XVIII-lea cu spirit enciclopedic, a favorizat sporirea numărului de tipărituri şi pătrunderea lor în toate mediile sociale. În acel veac cunoscut al „Iluminismului" sau „Aufklärung", prin filieră germană, a fost propagată ideea că omul este lumina raţiunii, că trebuie respinsă orice gândire impusă de o forţă străină raţiunii[2]. În epocă, eruditii pătrunşi de rigurozitatea ştiinţelor şi-au lansat scrieri îndrăzneţe, care au câştigat tot mai mulţi adepţi. Intelectualii au pus stăpânire pe realitatea obiectivă şi au susţinut progresul continuu al ştiinţelor şi culturii prin circulaţia cărţii.

Ideologia şi cultura sec. al XVIII-lea se pun în legătură apropiată cu cărturarii transilvăneni. Drumul şi popasul cărţilor printre transilvăneni au fost legate de cel al ideilor receptate şi în timpul studiilor făcute de tinerii studioşi ai timpului în capitala Imperiului Habsburgic. Asimilarea valorilor spirituale europene a stat în rândul dintâi al intereselor oamenilor de carte din Transilvania. Lecturarea acestor cărţi cu efect social şi chiar politic, lucrări înscrise în spaţiul spiritual al reformismului iozefinist, a avut influenţa unei noi viziuni asupra mentalităţii. Circulaţia valorilor culturale ale „Aufklärungului" a ţinut de o orientare spre cărţi selectate ca urmare a rafinării gustului pentru valori. Cărţile reprezentative pentru cultura europeană a epocii, de educaţie civică, didactice, ştiinţifice, literare, au întărit relaţia între vârfurile intelectualităţii transilvănene şi ale Europei timpului. Ca urmare, firesc a fost să sporească şi în această provincie ambiţia tezaurizării valorilor culturale, desigur prin organizarea bibliotecilor.

Dialogul cultural în veacul al XVIII-lea a fost încurajat şi prin circulaţia liberă a informaţiei culeasă chiar din pagina de titlu care arată, ea însăşi, ca o carte de vizită pentru autor, pentru tipograf şi uneori chiar şi pentru cumpărătorul-posesor al ei, care se exprimă prin ex-libris, adaos la cunoaşterea provenienţei cărţilor depozitate acum în biblioteci. Prin urmare, cărţile vieneze tipărite în cel de-al XVIII-lea secol, păstrate în biblioteca Muzeului devean, se încadrează în rândul tipăriturilor relevante, pentru scrierile perioadei „Aufklärungului" şi pentru circulaţia acestor cărţi în părţile hunedorene. Această mişcare a diverselor cărţi de la autor la tipograf şi apoi la posesorii lor temporari înseamnă şi o călătorie în lumea marilor spirite şi face să răzbată ideea că „secolul al XVIII-lea reprezintă o unitate a Luminilor la cote foarte diferite, deci un secol ce reflectă o unitate în diversitate ... un veac orientat pe calea progresului ... un secol de expansiune a cunoştinţelor pe orizontală şi verticală"[3].

Ajungerea cărţilor vieneze, tipărite în limbile latină, germană, maghiară şi română printre învăţaţii transilvăneni cunoscători ai limbilor vorbite pe acest teritoriu, evidenţiază rostul acestor cărţi, de răspândire a spiritului tolerant.

Orientându-ne spre lumea cărţii europene, didactice, cu circulaţie în aceste părţi, reprezentative pentru curentul ideologic al sec. al XVIII-lea, ne situăm în universul

---

[1] E. Cernea, *Un manual german de biblioteconomie din secolul al XVIII-lea*, în *Biblioteca şi cercetarea*, III, Cluj, 1979, p. 188.
[2] D. Ionescu Siseşti, *Istoria şi arta Romei de la Origini până în prezent*, Bucureşti, 1999, p. 111.
[3] P. Teodor, *Intereferenţe iluministe europene*, Cluj, 1984, p. 15.

www.cimec.ro

ideilor iluministe şi remarcăm interesul multor hunedoreni pentru tipăriturile europene cu folosinţă în şcoli. Cel mai rapid efect în acest sens a fost procurarea de cărţi şcolare şi înmulţirea numărului de şcoli rurale sau orăşeneşti.

Scopul imediat al „iosefinismului reformist", cu trimitere la menţinerea unităţii imperiului cu capitala la Viena, a fost ridicarea nivelului cultural prin construirea de şcoli în care să se înveţe în limba naţională, dar să se cunoască bine şi limbile latină şi germană. Printre şcolile hunedorene întemeiate ca urmare tardivă a acestei politici de culturalizare se încadrează şi înfiinţarea „Preparandiei" de la Haţeg (1850) şi Şcoala Montanistică de la Săcărâmb (1835). Sub semnul curentului de idei reformiste au pornit din aceste locuri hunedorene, oameni, care s-au format şi au ajuns fruntaşi ai cărturărimii transilvane aşa încât din judeţul Hunedoara între anii 1754-1848 numai în şcolile Blajului au predat 6 profesori[4].

Printre cărţile de şcoală cu tangenţe iluministe, se păstrează în Muzeul din Deva manuale sau lucrări cu menire de carte şcolară tipărite la Viena, lăsând să se înţeleagă aderenţa la noile idei iluministe lansate prin carte.

Din prima parte a secolului luminilor datează o tipăritură cu apropieri spre cartea de şcoală: „Conspectus Historiae Universitatis Vienensis ex actis veteribusquea documentis ab anno 1465", scrisă de Sebastiano Mitterdorffer, doctor În filozofie „profesorre ordinario". Această carte model pentru cărţile care prezintă o istorie bazată pe documente, a fost tipărită la Viena, în anul 1724, în tipografia Imperială. Cartea a aparţinut, potrivit însemnărilor de pe coperta interioară „reverendisimului Domn Marian Varadi", licenţiat în filosofie şi teologie, care în anul 1727, când a semnat nota de mână, era la Episcopia din Alba Iulia.

În casa Dinastiei tipografice Trattnern a fost scoasă o carte de istorie „Geschischte des Polib" (în şase volume), tipărită în anul 1759 la Viena – Praga – Triest. Autorul Iohan Thobald Bian, (semnatarul prefeţei Heren von Svischardt), credem că s-a folosit de pretextul personajului mitologic regele Corintului, care l-a crescut pe Oedip, ca pretext pentru a-şi scrie cartea sa de istorie.

O carte teologică dar cu uzanţă în şcoli este şi exemplarul „Catehismul", tipărit tot la Viena, în anul 1760, scrisă de Cristofor Migatio, arhiepiscopul Vienei.

Cu valenţe istorice poate fi socotită şi cartea „Succinta explicatio rituum qui olim apud Romanos", tipărită la Viena în anul 1766. Este o „editio nova correctior" a lui G.H. Nieupport, cel pe care l-a preocupat lumea romană şi care a editat astfel de cărţi pentru clasele umaniste pentru „infima scholae humanitates", istorii pentru gimnazii, manuale care au cunoscut multe ediţii[5]. Această carte deveană, un compendiu al antichităţii romane, are o însemnare de proprietate „Ştefan Elekeş, 1783". Ea a fost tipărită în oficina lui Iohan Thomas Trattnern, vestit tipograf vienez. Facem referiri la această familie de tipografi şi menţionăm că Iohan Thomas Trattnern aparţinea unei Dinastii tipografice care s-a remarcat la Viena, apoi la Pesta timp de peste un secol. Emblema tipografică este un vultur care ţine în gheare o spadă şi un sceptru cu dictonul „sub umbra allarum".

O carte vieneză imprimată în aceeaşi „casă tipografică – Trattnern" (Iohan Thomas), în anul 1772, este „Revolutions des Empires, Royaumes, République et autres états considérables du monde; dèpuis la crèation jusqu'à nos jours".

---

[4] I. Mârza, *Şcoala şi Naţiunea*, Cluj, 1979, p. 81.

[5] I. Mârza, *Manuale de istorie folosite în şcoli din Transilvania între mijlocul sec. XVIII şi mijlocul sec. XIX*, în *Sargetia XVI-XVII*, p. 586.

www.cimec.ro

Autorul este Claude Renaudot, avocat, cu studii de magistratură făcute la Paris, dar care nu şi–a profesat meseria pentru că şi–a consacrat viaţa scrierilor istorice. Printre lucrările sale amintim: „Arbre chronologique de l'histoire universelle", Paris, 1765, în care este reprezentat un arbore care, în loc de fructe, este încărcat cu medalioane, ce poartă numele şi datele formării statelor. O altă scriere este „Annalles historiques et périodiques", în care se prezintă, succint, tot ce s–a petrecut mai interesant în lume, din septembrie 1768 până în anul 1771. A mai scris: „Abrégé de l'histoire génèalogique de France, 1779"[6].

Cartea lui Renaudot „Révolutions des Empires ...", păstrată la Muzeul din Deva este o prezentare succintă a obiceiurilor, a religiei, a comerţului diferitelor popoare, a istoriei celor mai deosebiţi Suverani. Conţinutul cărţii este însoţit de un tabel alfabetic al capitalelor ţărilor antice şi de un tabel al genealogiei „Patriarhilor", strămoşilor biblici, care au trăit înainte de Potop.

Pe coperta interioară a cărţii este lipită o etichetă pe care scrie „Le comte Josephe Bethlen", presupunem deci, că ar fi fost unul din posesorii sau lectorii cărţii. Joseph Bethlen este unul dintre descendenţii rămuroasei familii nobiliare Bethlen, din care Gabor Bethlen, în secolul al XVII–lea a fost principele Transilvaniei. Prin urmare, cartea vieneză a lui Renaudot, îngrijită acum, prin muzeul nostru, are triplă importanţă: pentru autorul şi vechimea tipăriturii, pentru numele tipografului şi pentru însemnarea bibliofilă.

Iohan Thomas Edlen von Trattnern iniţiatorul acestei case tipografice s-a născut la Guns (Germania) la 11 noiembrie 1717 şi a murit la Viena în 31 iulie 1798. A făcut studii la Viena, iar în anul 1748 a cumpărat o tipografie mică. În anul 1750 avea deja 16 angajaţi. Mai apoi, a devenit tipograful Curţii Imperiale, iar în anul 1752 când avea 32 de angajaţi şi două fabrici de hârtie i s-a încredinţat tipărirea tuturor manualelor şcolare. În timpul Împărătesei Maria Terezia a fost numit cavaler al Imperiului, iar Iosif al II-lea i-a acordat rang nobiliar. A desfăşurat o rodnică activitate tipografică la Viena, Pesta, Zagreb, Triest, Insbruk, Linz. Tipograf şi librar a avut magazin pentru desfacerea cărţii la Pesta, Bratislava, Sopron, Leipzig, Frankfurt. Activitatea lui a fost continuată de reprezentanţi ai altor două generaţii ai familiei Trattnern[7].

Restituim istoriei cărţii iluministe vieneze exemplarul aflat la Muzeul din Deva „Physico - Teologia" a lui Derham Viliam, tipărită la Beci (Viena), în anul 1793, în tipografia de acum cunoscută a lui Nemeş Trattnern Tamas. Cartea a fost proprietatea lui „Adam Ribiczi", după cum semnează deţinătorul temporar, cel care a avut un înalt grad militar, şi care a fost proprietar de mină în Ţara Zarandului, şi s-a implicat în răscoala de la 1784[8].

Din tipografia vieneză provine o carte lexicografică „Universae Fraseologiae latinae Corpus", imprimată în anul 1774, al cărei autor este P. Francisc Wagner. Cartea a apărut în tipografia lui Iosefi Kurzbock, cel căruia Maria Teresia i-a oferit în anul 1770 „privilegium privatum" pe timp de 20 de ani ca să tipărească cărţi de ritual şi manuale şcolare pentru nevoile diecezale unite din Imperiu. Una din prefeţele cărţii este adresată „ad Humaniorum Scholarum profesores". Cartea are un ex-libris „ Caroli Lachstaedtex".

Tributar ideilor Şcolii Ardelene, mişcare ideologică iluministă, doctorul I. Piuariu Molnar, cu multe merite în domeniul tipăririi şi difuzării cărţilor româneşti

[6] *Biographie universelle ancienne et moderne*, Tome 37, Paris, 1824.
[7] Wurzbach I., *Lexicon Kaiserthums Ostereih,* vol. 46, Viena, 1882, p. 285-192.
[8] D. Prodan, *Răscoala lui Horea,* Bucureşti, 1979, I, p. 207, 308; II, p. 295, 327.

www.cimec.ro

(participant la editarea Mineelor de Buda, 1804-1805), colaborator la elaborarea „Supplexului" (1791), cu stăruinţe în scoaterea primei publicaţii româneşti „Vestiri filosofeşti şi moraliceşti", Viena, 1793-1794, şi-a înscris în prim planul său de cultivare a limbii, alcătuirea de gramatici şi lexicoane. „Deutsch walachische Sprachlere" tipărit la Viena în anul 1788, a fost retipărit la Sibiu în anul 1823 din care un exemplar îl deţine biblioteca Muzeului nostru.

Menţinându-ne în epoca Aufklärungului vienez târziu şi în planul cărţilor de şcoală, de această dată, tipărite în limba română, evidenţiem „Metoda calculaţiunii în cap", carte pentru învăţători şi candidaţi de învăţători tipărită la Viena, în anul 1856 în tipografia lui Leopold Grand, în editura de cărţi scolastice şi „Carte de citire sau Legendarium românesc", scrisă de Samuil Andrievici, tipărită la Viena în anul 1855, exemplare păstrate de asemenea la Muzeul nostru.

În contextul tipăriturilor încadrate în „Aufklärung" prevala ideea cunoaşterii istoriei fiecărei naţiuni din marele Imperiu. Prin urmare, relevăm cărţi de istorie necesare şi cu căutare în perioada menţionată, în funcţie de apariţia lor din punct de vedere cronologic, fireşte dintre cele aflate la Muzeul din Deva.

Exemplificăm „Reges Ungariae", cartea tipărită la Viena în anul 1775 care a fost scrisă de Ioane Fridvaldszky de Fridvald, licenţiat în filozofie, „doctore apud Universitatem Claudiopolitanem", profesor emerit „per Magnum Principatum Transilvania in fisicis experimentatore". Numele „Iosefi Nopcsa" scris de mână pe foaia de titlu a acestei cărţi, aparţine unuia din cunoscuta familie Nopcea[7], nobil originar din Ţara Haţegului cu rădăcini genealogice pornite din anul 1367, în satul Silvaş. Semnatarul de pe această carte este fratele baronului Ladislau Nopcea participant la adunarea de la Blaj din anul 1848[9].

Evidenţiem o altă carte tipărită la Viena intitulată „Transilvania sive Magnus Transilvaniae Principatus olim Dacia Mediteranea" scrisă de Iosif Benke şi tipărită în anul 1778 în tipografia lui Kurzbok.

Iosif Benko, paroh, mai apoi profesor la Colegiul din Sz Udvarhely s-a ocupat de istoria şi geografia Transilvaniei şi a scris în această carte a sa despre vechimea şi continuitatea românilor pe acest teritoriu: „înainte de sosirea saşilor în Transilvania aceste locuri nu erau cu totul lipsite de locuitori ... Blacii sunt valahii noştri după părerea tuturor scriitorilor"[10].

O tipăritură remarcabilă în acest context este cartea intitulată „Antichităţi dacice în Transilvania de azi", tipărită la Viena, în anul 1775, scrisă de Sylvester Iosef von Hohenhausen, care s-a născut la 4 februarie 1735 la Mons (în Ţările de Jos) şi a trăit până în 1814. A servit în armata imperială austriacă, a fost comandant al trupelor naţionale în Slovenia, s-a stabilit mai târziu pentru un timp la Timişoara. A cunoscut şi a văzut locuri şi urme rămase pe teritoriul transilvănean din timpul Imperiului Roman[11]. Cartea menţionată, aflată în două exemplare la Muzeul nostru, relevă vocaţia acestui pasionat al istoriei pentru relatarea războaielor purtate în timpul epocii Imperiului Roman. Autorul descrie monumente romane funerare şi face referiri la biserici din Ţara Haţegului care păstrează urme romane, de pildă cele de la Densuş, Ostrov, Râu de Mori, Sânpetru. Cartea conţine multe desene ale monumentelor găsite, hărţi cu deosebire ale locurilor de pătrundere sau stabilire a taberelor romane în Transilvania. De pildă se află

[9] C. Jianu, D. Weishampel, *Familia Nopcsa şi importanţa sa în Ţara Haţegului*, în volumul *Ţara Haţegului 750*, Haţeg, 1998, p. 202.
[10] I. Benko, *Marele Principat al Transilvaniei*, Viena, 1778, p. 450.
[11] Wurzbach I., *Lexicon Kaiserthums Ostereih*, vol. 9, Viena, 1863, p. 193.

www.cimec.ro

în carte o hartă a castrului militar de la Micia, (lângă Deva). Cartea este tipărită în vestita imprimerie a familiei Trattnern.

În secolul al XVIII-lea, al călătorilor şi a călătoriilor s-a remarcat şi Franz Griselini, un italian din Veneţia care a petrecut 2 ani în Banat şi a scris apoi o istorie a ţinutului „Geschihte der Temesvarer Banats", tipărită la Viena în anul 1780 în tipografia lui Iohan Paul Kraus. Dezapreciind lipsa de obiectivitate scriitoricească, în carte sunt descrieri critice, nedrepte la adresa întregului popor român.

Din nou o carte de istorie: „Geschihte des transalpinischen Daciens" tipărită la Viena, în anul 1781, în tipografia lui Rudolf Grasser, care este scrisă de Fr. Iosef Sulzer. De origine elveţiană, autorul cărţii a fost căpitan austriac, chemat de Alexandru Ipsilante (1776) pentru a fi profesor. Şi-a încheiat viaţa la Piteşti[12]. Cartea rămâne o operă clasică pentru istoria noastră. În lucrarea sa autorul s-a referit la domeniile istoriei, geografiei, etnografiei, lingvisticii poporului român. Cartea este interesantă şi pentru documentele ei cartografice şi îndeosebi pot fi luate în seamă partiturile muzicale printre care se află şi „cântece valahe".

Categorisim acum cărţi vieneze religioase şi prezentăm un exemplar al cărţii „Regulae Societatis Iesu, tipărită în anul 1741". Aceste reguli ale ordinului iezuit au fost scoase în acest volum, la lumina tiparului în Imprimeria Universităţii, iar tipograful a fost Francisc Andreas.

O carte tipărită tot la Viena încadrată în aceeaşi categorie este cea a „Predicilor" scrisă de Ludovici Bourdaloue, apărută în tipografia lui Iohan Paul Kraus, în anul 1746.

Louis Bourdaloue a studiat retorica, filosofia şi teologia morală. Stabilit la Paris autorul acestor „Predici", critica obiceiurile rele ale vremii sale, combătea viciile şi greşelile săvârşite de cei din jurul său, atrăgându-şi destui adversari.

Într-o epocă în care se vorbea mai mult despre victoriile războiului din Tourena, despre festivităţile de la Versailles, despre capodoperele lui Corneille, Boileau şi Racine, „Predicatorul Bourdaloue" a fost invitat la curtea regelui Ludovic al XIV-lea, de 10 ori pentru talentul său oratoric, jucând un rol deosebit în misiunea sa de a face cunoscut „Edictul de la Nantes" mai ales printre protestanţii din regiunea Languedoc. Numit apostol al adevărului şi al virtuţii, s-a consacrat operelor caritabile (spitale şi închisori). În mod egal, acceptat şi gustat de cei mari cât şi de cei mici, Bourdaloue a exercitat mare putere asupra tuturor spiritelor. Este considerat reformator al „scaunului ecleziastic" şi fondator al elocinţei creştine. Opera lui a fost publicată în zeci de volume, mai întâi la Paris, în tipografia regală, iar „Predicile" au fost traduse în mai multe limbi şi se află în foarte multe biblioteci din Europa[13].

Dintre ecleziaştii români, Mitropolitul Antim Ivireanul se pare că îi rămâne marelui ecleziast francez, în ceea ce priveşte talentul oratoriei pe teme de morală creştină, un vrednic urmaş.

Exemplarul vienez al „Predicilor" lui Bourdaloue a apărut în anul 1781, iar după însemnarea de mână păstrată, aflăm că a aparţinut într-un timp, Mănăstirii Franciscanilor din Hunedoara.

În oficina familiei Trattnern de la Viena, a apărut, în anul 1786 cartea „Ordo Judiciariis pro omnibus Tribunalibus et foris judiciaris M. Transilvaniae Principatus", carte juridică necesară cunoaşterii legilor imperiale în toate provinciile. Exemplarul

[12] D. Loga, *Enciclopedia română,* Tom III, Sibiu, 1904, p. 104.

[13] *Histoire par ordre alphabetique de la vie publique et prive de Tous des Hommes qui sont distingues,* Paris, 1812, vol. 5.

www.cimec.ro

nostru poartă semnătura de mână a lui „A. Barcsay", unul din urmaşii familiei comitelui suprem al Hunedoarei şi ban al Lugojului şi Caransebeşului.

De asemenea, printre cărţile vieneze tipărite în secolul al XVIII-lea aflate la Muzeul din Deva, se numără şi cele trei volume din „Colecţia celor dintâi cărţi de buzunar de sub Guvernul Împăratului Iosif al II-lea, în ordine cronologică", tipărite în anul 1786.

Rânduim acum, cărţi vieneze de literatură şi filozofie şi exemplificăm, volumul de „Satire" scrise de Gottlieb Wilhelm Kobeners, tipărite în anul 1776 în tipografia lui Iohan Thomas Erdl von Trattnern.

Volumul din „Teatrul" lui Fr. Schiller, dramaturg, poet, prozator, estetician şi istoric german, care a plasat literatura germană în universalitate, a fost tipărit în anul 1790 la Viena.

Plutarh, istoricul şi gânditorul elin, neoplatonician, a scris lucrări care dăinuie peste milenii. Muzeul din Deva păstrează „Opera morală şi filosofică" (vol. III şi V) tipărită la Viena şi Praga în anul 1797.

Montesquieu, prozator, jurist şi filosof iluminist a scris lucrarea „L'esprit des lois" ale cărei principii au stat la baza fondării Constituţiei franceze din anul 1791. În Biblioteca noastră se păstrează volumul I al lucrării „Spiritul legilor", tipărit la Viena în anul 1797.

Toate aceste cărţi scoase la lumina tiparului în Viena, în secolul încununat prin „Aufklerung", prin circulaţia şi ajungerea lor printre hunedoreni au facilitat dialogul, prin cuvântul scris, mai întâi între elitele intelectuale. Învăţăturile acestor cărţi au fost de folos celor mulţi, care au ştiut să ţină seama de ceea ce pot învăţa spre mai binele lor, rămânând îndeosebi efectul benefic al lecturii acestor cărţi asupra mentalităţii, netezindu-se calea de acces spre Homo Europaeus.

www.cimec.ro

LIVRES IMPRIMÉS, PENDANT LE XVIII-E SIÈCLE, À VIENA ET MAINTENANT ILS SONT CONSERVÉS AU MUSÉE DE DEVA

Résumé

Le XVIII-e siècle a été le siècle de "Lumières" pendant lequel il a été un vrais irrumption de la science et des arts. En généralement prédominait l'esprit encyclopédique.

En Transylvanie, les idées des "Lumières" pénétraient par la filière de l'Aufklärung d'une facture allemande.

On circulaient beaucoup de livres d'école, mais pas totalement. Par exemple dans le Musée de Deva on trouve aussi des livres historiques. Nous avons choisi cette fois des livres imprimés à Viena qui ont eu un grand rôle pour la culture developpé en Transylvanie, ils ont constitué des "modéles" pour les auteurs des livres d'école, tout également. Ainsi ils ont été beaucoup d'intelectuels roumains qui ont imprimés leur oeuvres à Viena. Parmi les livres écrits dans la langue latine ou allemande nous mettons en évidence les livres imprimés à l'imprimerie de la famille Trattnern, une vraie "dynastie", qui s'est imposé pendant d'un siècle. L'un de ces livres qui a été imprimé, à Viena dans l'année 1760 á l'imprimerie "Trattnern", est "Succinta explicatio rituum qui olim apred Romanos". Son auteur est G.H.Nieupport, bien connu pour ses livres d'école, des livres d'histoire pour les collèges, qui ont été plusieurs fois réedités.

Parmi les livres religieuses nous mettons en évidence "Sermons" (Prêches), écrit par Louis Bourdaloue imprimé à Viena, dans l'année 1746. L'auteur a été connu par son talent du discours et il a été un reformateur de la "chaise ecclésiastique". Les "Sermons" ont été traduit en beaucoup de pays de l'Europe.

Dans cet article sont exemplifiés aussi des auteurs roumains, nottament formés autour de la "Şcoala Ardeleană", l'idéologie roumaine des "Lumières". Les idées ont été transmis dans le siècle suivant. Le livre exemplifié dans ce cadre, est un livre de mathématique, écrit par Samuil Andreevici et imprimé à Viena dans l'année 1855.

Tous ces livres imprimés à Viena, qui ont circulé en Transylvanie, et sont arrivés au Musée de Deva, rélévent leur influence sur la mentalité des inteléctuels du temps et ont établi des liaison entre eux.

www.cimec.ro